

Hans van Koningsbrugge, ***Het verhaal van twee verloren vriendschappen. De Nederlandse Republiek, Zweden en Rusland, 1714-1725*** (Groningen: Instituut voor Noord- en Oost-Europese Studies, 2013, 220 pp., ISBN 978 90 819568 3 3); Emmanuel Waegemans, ***De tsaar van Groot Rusland in de Republiek. De tweede reis van Peter de Grote naar Nederland (1716-1717)*** (Baltic Studies 13; Groningen, Antwerpen: Benerus, 2013, 319 pp., ISBN 978 80 819568 1 9).

Dat de historische relatie tussen Nederland en Rusland complex is, zal niemand verbazen. Tijdens het schrijven van deze recensie was er, net na afloop van het Nederland-Ruslandjaar, een debat over de Nederlandse vertegenwoordiging bij de Olympische Spelen in Sochi, ook in verband met een dispuut over homorechten in Rusland. Den Haag reageerde verontwaardigd op de Russische interventie in de Oekraïne maar er was tevens grote bezorgdheid over de uitgebreide handelsbelangen en levering van olie en gas uit Rusland. De spagaat tussen ideologische en politieke tegenstellingen enerzijds en commerciële belangen anderzijds staat ook centraal in de studie van de Groningse hoogleraar Hans van Koningsbrugge over de driehoeksverhouding tussen Rusland, Zweden en de Nederlandse Republiek na de Vrede van Utrecht (1714-1725). Het boek sluit naadloos aan op zijn dissertatie, die de periode 1697-1713 bestrijkt, en beschrijft de relaties van de in verval rakende Republiek en de Oostzee-mogendheden.

Van Koningsbrugge plaatst de thematiek van zijn boek in twee grote kaders. Het eerste is temporeel: was de Republiek als grote mogendheid na de Vrede van Utrecht (in 2013 uitgebreid herdacht en besproken) uitgespeeld? Ja, stelde de Utrechtse historicus Johan Aalbers in 1980 zeer stellig in zijn proefschrift, daarmee een algemeen geaccepteerd beeld bevestigend. Nee, meende Olaf van Nimwegen, die stelde dat tot de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) de Republiek een mogendheid van formaat was. Van Koningsbrugge lijkt de these van Aalbers te bevestigen. Na 1713 stelde de Republiek zich uiterst omzichtig op in de Grote Noordse Oorlog (1700-1721) tussen Rusland en Zweden, en diplomatieke interventies waren doorgaans zwak, onhandig of ambigu. Voor Van Koningsbrugge toont deze episode (1714-1725) aan dat ‘de dagen van substantiële Nederlandse invloed ... definitief voorbij’ waren (207).

Minstens even belangrijk is het geografische kader van het boek. De Republiek was sinds het Rampjaar 1672 geobsedeerd door het spookbeeld van Franse expansie, een angst die bewaarheid leek in de voortdurende oorlogen die tot 1713 plaatsvonden. Daarmee verwaarloosden de Nederlanders hun belangen in het noorden, en hadden ze daar sowieso te weinig oog voor. Ook latere historici hebben maar weinig aandacht gehad voor de Nederlandse relaties met noordelijke en oostelijke staten. Met deze monografie laat Van Koningsbrugge zien hoe belangrijk en fascinerend de diplomatieke contacten en commerciële belangen van de Nederlanders in het Oostzeegebied waren.

Het boek is een uiterst nauwgezette reconstructie van Nederlandse diplomatieke interventie in het Oostzeegebied. De Grote Noordse Oorlog was in 1700 uitgebroken en was voor Den Haag rampzalig; niet alleen bemoeilijkte de oorlog de handel in de praktijk, ook dreigde voortdurend een samenvallen van dit conflict met de Spaanse Successieoorlog, in welk geval enkele bondgenoten, zoals Pruisen, verloren dreigden te gaan. Problematisch was dat de Nederlanders verdeeld waren: de Amsterdammers hadden belangen in Archangelsk en waren pro-Russisch, de Staten-Generaal waren vooral pro-Zweeds. Maar het liefst waren de Nederlanders na 1713 helemaal neutraal gebleven. Het probleem was echter dat de Fransen hun traditionele alliantie met Zweden nieuw leven in wilden blazen, terwijl de Britten een anti-Russische koers inzetten. De Republiek was min of meer gedwongen om te laveren in dit complexe 'spel met vele spelers'. Van Koningsbrugge toont aan dat dit spel niet goed werd gespeeld, met als resultaat 'illusies, misverstanden en teleurstellingen', 'verzuurde relaties' en 'koude' betrekkingen.

Het boek is gebaseerd op grondig onderzoek in diplomatieke archieven, niet alleen in Den Haag maar ook in Stockholm en Moskou. Daarmee legt Van Koningsbrugge een onbekende wereld open. Het boek is strak chronologisch en diplomatiek-evenementieel opgezet en is in feite een grondige empirische reconstructie van de diplomatieke onderhandelingen per jaar. Dat levert een gedegen narratief op maar ook een beperkte en wat droge analyse. Het bronnenmateriaal bestaat louter uit diplomatieke brieven; nergens wordt gerefereerd aan andere politieke stukken. Ook de publieke opinie (pamfletten, kranten, boeken) wordt stelselmatig genegeerd. Op deze klassiek-diplomatieke analyse valt weinig aan te merken, maar de reikwijdte daarvan is toch wel enigszins beperkt. De *new diplomatic history* heeft toch immers laten zien dat het diplomatiek bedrijf juist diepte krijgt door een studie van sociale achtergronden van diplomaten, hun culturele en mentale context en de publieke setting van sommige diplomatieke gebeurtenissen.

Die nadruk op klassieke diplomatieke bronnen wordt juist vermeden in de studie van de Leuvense Slavist Emmanuel Waegemans over de tweede reis van Peter de Grote naar Nederland in 1716 en 1717, een boek dat juist bol staat van de illustraties, krantenberichten en citaten uit tijdschriften en gedichten. Daarmee schetst de auteur een uiterst kleurrijk beeld van een vergeten reis van de Russische tsaar, in groot contrast met zijn reis in 1698 die legendarisch is geworden door zijn bezoek aan de scheepswerven in Zaandam.

Tijdens de Grote Noordse Oorlog maakte Peter de Grote opnieuw een rondreis door de Lage Landen, waarbij hij niet alleen talloze Nederlandse en Vlaamse steden bezocht, maar ook doorreisde naar Parijs. Waegemans vindt verbluffend veel materiaal en informatie over het verblijf van de tsaar, waarbij gezegd moet worden dat de bronnen wel grondig worden uitgemolken. Elk krantencitaat lijkt relevant, en er is zelfs een bijlage van gemaakt met integrale transcribaties. Dat maakt het boek interessant omdat het een diepteboring is van het netwerk, de contacten, de artistieke en wetenschappelijke belangstelling van de tsaar, alsmede de populaire en politieke reacties op zijn verblijf. Anderzijds heeft deze studie methodologisch weinig te bieden. Allerlei interessante aspecten worden aangehaald, vele citaten worden aaneengeregen maar er wordt geen argument opgebouwd. Hoe interessant de reis van Peter de Grote ook is, het belang daarvan blijft onduidelijk, zeker gezien het feit dat Van Koningsbrugge diezelfde reis in zijn monografie in een enkele alinea afdoet als diplomatiek irrelevant.

Niettemin zijn de twee studies, de een diplomatiek, de ander meer cultureel van aard, complementair en vormen ze tezamen een mooi portret van een weinig bekende episode uit de geschiedenis van de Republiek, en van de weinig bekende relatie tussen de Republiek en Rusland.

David Onnekink, Universiteit Utrecht